

شورای امنیت سازمان ملل متحد و جایگاه زنان در فرآیند صلح سازی؛ مطالعه موردی عراق

نوع مقاله: پژوهشی

DOR: 20.1001.1.15601986.1400.28.3.6.9

فریده محمدعلی پور* شیرین حداد زند**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۸/۲۸

چکیده

جنگ، سیاست‌های فرقه‌ای و فساد اداری کشورهای بسیاری را در خاورمیانه تضعیف کرده است. کمبود منابع، ارائه خدمات ضعیف و فقدان یا ضعف موسسات حامی موجب گسترش اختلافات خشونت‌آمیز در سطح جامعه می‌شود و از زنان نه تنها به‌عنوان قربانیان همیشگی یاد می‌شود بلکه از آنها به‌عنوان ابزار جنگی استفاده می‌گردد. شورای امنیت سازمان ملل متحد از سال ۲۰۰۰ با صدور قطعنامه ۱۳۲۵ موضوع «زنان، صلح و امنیت» را در دستور کار خود قرار داد و با حفظ این دستورکار در قطعنامه‌های ۱۸۲۰، ۱۸۸۸، ۱۸۸۹، ۱۹۶۰، ۲۱۰۶، ۲۱۲۲ و به‌طور ویژه در قطعنامه ۲۲۴۲ به موضوع زنان و مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی پرداخت. تأکیدات مکرر شورا زمینه را برای تلاش زنان به‌منظور مقابله با جنایات و حل درگیری‌ها در جوامع افزایش داد. بر مبنای قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت، برنامه اقدام ملی عراق از فوریه سال ۲۰۱۴ آغاز شد و عراق اولین کشور خاورمیانه‌ای است که آن را تصویب کرد. سؤال اصلی مقاله حاضر آن است که چگونه تلاش‌های شورای امنیت بر نقش زنان در حفظ صلح در کشور عراق تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ، این فرضیه با روش تکوینی بررسی می‌شود که شورای امنیت از طریق جریانسازی جنسیتی به پایان دادن به مصونیت مرتکبین خشونت‌های جنسی، مجازات مجرمین، جبران خسارت قربانیان توسط دولت و ایجاد فرآیندهای مسئولیت‌پذیری در قبال چنین جرائمی یاری رسانده است.

واژگان کلیدی: شورای امنیت، سازمان ملل متحد، صلح‌سازی، جایگاه زنان، عراق.

* استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

** دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل در دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مقدمه

اقدامات تجاوزکارانه، درگیری و جنگ‌های نظامی، سیاست‌های استعماری و هرگونه رفتارهای خشونت‌آمیز و اعمال تروریستی بر ابعاد مختلف حیات بشر و اقشار گوناگون جامعه تأثیر می‌گذارد. در این میان، زنان و دختران در معرض خطر و آسیب‌پذیری بیشتری قرار دارند، به‌گونه‌ای که زنان در دوران جنگ همواره هدف آزار و اذیت قرار گرفته‌اند.

شورای امنیت سازمان ملل متحد با افزایش تنش‌های قومی، مذهبی و نژادی در بسیاری از مناطق به‌ویژه در منطقه بحرانی خاورمیانه و با در نظر گرفتن روند رو به افزایش درگیری زنان در منازعات تروریستی و افراط‌گرایی، هنجارهایی برای حفاظت از زنان و افزایش جایگاه آنان در فرآیند صلح‌سازی اتخاذ کرده است. تلاش‌های شورا از سال ۲۰۰۰ در قالب قطعنامه‌های متعدد «زنان، صلح و امنیت» قابل مشاهده است؛ شورا در این سال با صدور قطعنامه ۱۳۲۵ موضوع «زنان، صلح و امنیت» را در دستورکار خود قرار داد و با حفظ این دستورکار در قطعنامه‌های ۱۸۲۰ (سال ۲۰۰۹)، ۱۸۸۸ (سال ۲۰۰۹)، ۱۸۸۹ (سال ۲۰۱۰)، ۱۹۶۰ (سال ۲۰۱۱)، ۲۱۰۶ (سال ۲۰۱۳)، ۲۱۲۲ (سال ۲۰۱۳)، ۲۲۴۲ (سال ۲۰۱۵)، ۲۴۶۷ (سال ۲۰۱۹)، ۲۴۹۳ (سال ۲۰۱۹) و همچنین قطعنامه ۲۵۳۸ (سال ۲۰۲۰)، به موضوع زنان و مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی پرداخته است.

جنگ، سیاست‌های فرقه‌ای، فساد اداری و درگیری‌های قومی و قبیله‌ای کشورهای بسیاری را در خاورمیانه تضعیف کرده است. کمبود منابع، ارائه خدمات ضعیف و فقدان یا ضعف مؤسسات حامی موجب گسترش اختلافات خشونت‌آمیز در سطح جامعه می‌شود و از زنان نه تنها به‌عنوان قربانیان همیشگی یاد می‌شود، بلکه از آنها به‌عنوان ابزار جنگی استفاده می‌گردد. عراق ازجمله کشورهای خاورمیانه است که در منازعات اخیر در معرض تهدیدهای بسیاری ازجمله ظهور داعش، خشونت‌های مسلحانه و ترورها قرار گرفته است. از این‌رو افراد غیرنظامی به‌ویژه زنان و کودکان در منازعات مسلحانه آسیب‌دیده و به‌صورتی هدفمند توسط جنگاوران و عناصر مسلح مورد حمله و تعرض قرار می‌گیرند.

با درخواست شورای امنیت برای طراحی و اجرای برنامه ملی به منظور اجرایی کردن قطعنامه

اولین کشور خاورمیانه بر مبنای قطعنامه ۱۳۲۵، برنامه اقدام ملی خود را آغاز کرد. (Montgomery, Fedynsky and Bandiaky-Badji, 2020). دولت عراق در فوریه سال ۲۰۱۴، به عنوان در مقاله حاضر، این سؤال مطرح شده است که چگونه تلاش‌های شورای امنیت بر نقش زنان در حفظ صلح در کشور عراق تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ، این فرضیه با تمرکز بر وضعیت عراق بررسی می‌شود که شورای امنیت از طریق پیوند دستور کار زنان، صلح و امنیت با جریان سازی جنسیتی به پایان دادن به مصونیت مرتکبین خشونت‌های جنسی، مجازات مجرمین، جبران خسارت قربانیان توسط دولت و ایجاد فرآیندهای مسئولیت پذیری در قبال چنین جرائمی یاری رسانده است.

جریان سازی جنسیتی و ارکان چهارگانه آن

عدالت و برابری جنسیتی دو پیش نیاز اصلی و اساسی برای دستیابی به توسعه تلقی می‌گردد. راهبرد مذکور نه تنها مسئله عدالت اجتماعی، بلکه اطمینان از توسعه انسانی عادلانه و پایدار را با استفاده از مؤثرترین و کارآمدترین روش‌های ضروری مورد توجه قرار داده است. نقطه آغاز راهبرد جریان سازی جنسیتی در جریان چهارمین کنفرانس جهانی سازمان ملل متحد در پکن (سال ۱۹۹۵) پایه ریزی شد و در سال ۱۹۹۷ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برخی از اصول مهم آن را مشخص و تعریفی جامع و کامل از آن را اعلام کرد:

جریان سازی جنسیتی فرآیند ارزیابی پیامدهای هرگونه اقدام برنامه ریزی شده برای زنان و مردان، از جمله قانون، سیاست‌ها یا برنامه‌ها در همه زمینه‌ها و در تمامی سطوح است. جریان سازی جنسیتی راهبردی برای گنجاندن نگرانی‌ها، تجارب و دغدغه‌های زنان و مردان به صورت جدایی ناپذیر در طراحی، اجرا، نظارت و ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌ها در تمامی زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است تا زنان و مردان از مزایای برابر برخوردار شوند و نابرابری‌های موجود متوقف شود؛ بنابراین هدف نهایی دستیابی به عدالت جنسیتی است (Office of the Special Adviser (on Gender Issues and Advancement of Women, 2002).

قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت، اولین قطعنامه‌ای است که دیدگاه جنسیتی را در دستور کار قرار داده و چهار رکن آن را مطرح کرده است:

- ۱- مشارکت زنان در روند صلح و تصمیم‌گیری: ورود زنان و مشارکت برابر آنها در کلیه

روندهای صلح و امنیت؛ مانند پیشگیری، حل و فصل و ایجاد صلح مدنظر است.

۲- حمایت از حقوق زنان در زمان درگیری: حمایت و پیشرفت در جهت ارتقای حقوق زنان را اندازه‌گیری می‌کند و امنیت زنان، سلامت جسمی و روانی آنها را حین و پس از درگیری توسط بازیگران ملی و بین‌المللی و نیز رعایت حقوق بشر را تضمین می‌کند.

۳- پیشگیری از درگیری و طرح دیدگاه‌های زنان: به پیشگیری از درگیری‌ها و همه انواع خشونت ساختاری و جسمی علیه زنان توجه می‌شود.

۴- صلح‌سازی جنسیتی: ادغام دیدگاه‌های زنان در سیستم‌های هشدار سریع و تدوین دستورالعمل‌های خاص برای عدالت، همچنین پیگیری قانونی برای جلوگیری از نقض حقوق زنان، در جهت ایجاد صلح و نیازها و اولویت‌های خاص آنان در زمینه تسکین و بهبود در شرایط پس از جنگ مورد توجه است (Malmberg, 2015: 16-17).

راهبرد جریان‌سازی جنسیتی تصدیق می‌کند که ساختارهای موجود از نظر جنسیتی بی‌طرف نیستند و سیاست‌های ظاهراً بی‌طرف می‌توانند در حقیقت اختلافات و نابرابری جنسیتی را تقویت کنند (European Standard on Gender Mainstreaming in the ESF, 2014). بنابراین، جریان‌سازی جنسیتی با ادغام مسائل جنسیتی در سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در صدد آن است که نشان دهد تمامی بازیگران در فرآیند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌ها مسئول هستند. از این‌رو تجزیه و تحلیل برابری جنسیتی برای معین کردن تأثیر چنین سیاست‌هایی بر مردان و زنان انجام شده است (Economic and Social Commission for Western Asia, 2011: 2-3).

در این میان بایستی به جایگاه نیروهای حافظ صلح و نقش آنان توجه نمود. با وجود آنکه نیروهای حافظ صلح از سوی سازمان ملل متحد در جهت حفظ صلح گسیل می‌شوند، گزارش‌ها حاکی از آن بوده که خشونت‌های جنسی و جنسیتی در کشورهای متأثر از درگیری‌ها که نیروهای حافظ صلح در آنها مستقر هستند همچنان به قوت خویش باقی است و نشان‌دهنده آن که نیروها نتوانسته‌اند حمایت‌های لازم را انجام دهند و گاه خود نیز به نقض فاحش حقوق زنان پرداخته‌اند. با افزایش ادعاهای مربوط به استثمار و سوءاستفاده جنسی، سازمان ملل متحد با اتخاذ سیاست تحمل صفر^۱ به معنای حداکثر مجازات برای کوچک‌ترین تخلفات برای مقابله با نقض

- 1 Zero Tolerance

قواعد حقوق بشر طی عملیات حفظ صلح، درصدد کاهش نقض حقوق زنان در دوران منازعات شده است. از این رو سازمان ملل متحد تأکید شدیدتری بر اهمیت آموزش جنسیتی و یکسان‌سازی کارکنان عملیات حفظ صلح درباره خشونت‌های جنسی برای پیاده‌سازی سیاست «تحمل صفر» اعمال کرد (Caparini, 2019). اتخاذ سیاست‌های متناسب از جمله حضور زنان در عملیات حفظ صلح موجب به چالش کشیدن مفاهیم سنتی نقش جنسیتی شده و این امر تا حدودی در ایجاد اصلاحات جنسیتی در بخش امنیتی کشورهای میزبان تأثیر گذاشته است (Caparini, 2019).

بررسی رویکرد جنسیتی به زنان در شورای امنیت

باتوجه به وقوع فجایع خونین دهه پایانی قرن بیستم، شورای امنیت در بیانیه‌ای در سال ۲۰۰۰ تصدیق کرد که زنان و دختران تحت تأثیر عواقب درگیری‌های مسلحانه هستند و حفظ و ارتقای صلح و امنیت بین‌الملل مستلزم مشارکت زنان در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها است (S/PV.4208, 2000: 2,3). در قطعنامه ۱۳۲۵، برای اولین بار شورای امنیت به زنان باتوجه به جنسیت و شرایط خاص زنانه آنها نگاه کرده و به دنبال راهکار مؤثری برای کاهش خشونت جنسی و جسمی علیه آنان برآمده است. سایر قطعنامه‌های شورا نیز باتوجه به جایگاه زنان در فرآیند صلح‌سازی درصدد ارتقای برابری جنسیتی و تقویت مشارکت، حمایت و حقوق زنان در دوره درگیری‌ها و پس از آن در بازسازی پس از جنگ است (Peace Women, n.d).

آغاز نگاه جنسیتی‌محور؛ قطعنامه ۱۳۲۵

در ۲۴ اکتبر ۲۰۰۰، شورای امنیت در جلسه شماره ۴۲۰۸ برای نخستین بار به موضوع «زنان، صلح و امنیت» پرداخت و دیدگاه جنسیتی^۱ را در دستورکار قرار داد. این قطعنامه، به‌مانند گذشته تنها زنان را قربانیان منفعل جنگ و بازیگران غیر مؤثر قلمداد نکرده، بلکه به جایگاه زنان در فرآیند صلح‌سازی و بازیگری فعال و مؤثر آنان در حل منازعات اشاره دارد. قطعنامه ۱۳۲۵ درواقع مفهوم سنتی عدالت جنسیتی را به چالش کشیده و به تأثیر نابرابری جنسیتی بر زنان طی درگیری و پس از آن می‌پردازد و خواستار مشارکت برابر و کامل زنان و مردان در طول فرآیند

صلح‌سازی و بهبود زیرساخت‌های اجتماعی پس از جنگ است.

این قطعنامه از کشورهای عضو سازمان ملل متحد می‌خواهد تا دیدگاه جنسیتی را در تمامی جنبه‌های فرآیند صلح در نظر بگیرند و کلیه کشورهای عضو یا بازیگران درگیر را موظف می‌کند تا از حقوق زنان در طول درگیری‌ها محافظت کنند. آنچه قطعنامه ۱۳۲۵ را از سایر اقدامات سازمان ملل متحد متمایز کرده است، توجه به نقش زنان و تأثیر دیدگاه جنسیتی بر مذاکرات و توافقات در زمینه صلح‌سازی، برنامه‌ریزی اردوگاه‌های پناهندگان و بازسازی جوامع جنگ‌زده برای صلح پایدار است. بنابراین شورای امنیت، کشورهای عضو را تحت فشار قرار می‌دهد تا مشارکت زنان را در تمام سیاست‌گذاری‌ها و در تمامی سطوح تصمیم‌گیری برای جلوگیری از/ حل درگیری‌ها افزایش دهد. علاوه بر آن، شورا خواستار پایان دادن به معافیت از مجازات خشونت‌های جنسی در زمان درگیری‌ها شد و اعلام کرد از طرفین درگیری می‌خواهد تا اقدامات احتیاطی ویژه‌ای را برای جلوگیری از خشونت جنسیتی طی منازعات مسلحانه ایجاد کنند. همچنین از کشورهای عضو می‌خواهد تا به پیگرد قانونی افراد مسئول نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت و جنایات جنگی ازجمله موارد مربوط به خشونت جنسی و سایر خشونت‌ها علیه زنان و دختران بپردازند (S/RES/1325, 2000).

خشونت جنسی، جنایت علیه بشریت؛ قطعنامه ۱۸۲۰

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۵۹۱۶ (۱۹ ژوئن ۲۰۰۸) به تصویب رسید و طی آن گفته شد که شورا به حمایت از زنان در برابر خشونت جنسی و جنسیتی در درگیری‌ها، منازعات مسلحانه و موقعیت‌های پس از جنگ‌ها توجه داشته و به‌ویژه به تداوم تجاوز جنسی اشاره می‌کند. قطعنامه ۱۸۲۰ متذکر می‌شود که تجاوز و سایر اشکال خشونت جنسی زمانی که به‌طور سیستماتیک استفاده شوند، می‌توانند به‌طور قابل توجهی درگیری مسلحانه را تشدید و به جنایت علیه بشریت تبدیل شوند.

شورای امنیت از کشورها می‌خواهد تا از طریق فرآیندهای مختلف صلح‌سازی ازجمله گنجاندن زنان در فرآیند حل درگیری‌ها، اجرای سیستم‌های قضایی برای جلوگیری از فرهنگ معافیت از مجازات و به‌کارگیری زنان در نیروهای صلح در کاهش خشونت علیه زنان گام‌های مؤثری بردارند

و با اجرای سیاست تحمل صفر در رابطه با تمامی مرتکبین سوءاستفاده جنسی، میزان خشونت و استثمار جنسی کاهش دهند. قطعنامه مذکور بر اساس مفاد مندرج در کنوانسیون رفع انواع تبعیض علیه زنان^۱ و قطعنامه ۱۳۲۵ با اشاره ویژه بر اصلاحات قضایی مبتنی بر جنسیت، در پی فراهم‌سازی محیطی هستند که در آن زنان توانایی لازم را برای تحقق عدالت و یا محافظت در برابر جرائم جنسیتی داشته باشند (S/RES/1820, 2008).

ضرورت حضور زنان در عملیات صلح؛ قطعنامه ۱۸۸۸

این قطعنامه در جلسه شماره ۶۱۹۵ (۳۰ سپتامبر سال ۲۰۰۹) به تصویب رسید و اشاره می‌کند خشونت‌های جنسی مستمر علیه زنان و کودکان در دوران درگیری‌های مسلحانه همچنان وجود دارد. علاوه بر آن، شورا اجرای عملیات صلح برای حمایت از زنان و کودکان در برابر خشونت جنسی را ضروری می‌داند و با تکیه بر قطعنامه ۱۸۲۰ خواستار نظارت و گزارش منظم درباره خشونت جنسی مربوط به درگیری‌ها است. شورا همچنین خواستار انتصاب نماینده ویژه دبیرکل برای بررسی مسائل خشونت جنسی و گماردن مشاوران حمایت از زنان در مأموریت‌های صلح است. در ادامه گفته شد از دبیرکل خواسته شده بود وضعیت‌های نگران‌کننده وقوع خشونت جنسیتی در درگیری‌های مسلحانه را شناسایی و اقدامات لازم را برای استقرار سریع تیمی از متخصصان برای یاری قربانیان جنگ با موافقت دولت میزبان انجام دهد. همچنین شورا به این نکته اشاره کرد که زنان و کودکان آسیب‌دیده منازعات و درگیری‌ها ممکن است با حضور و صحبت با زنان احساس امنیت بیشتری کنند، لذا درصدد گنجاندن زنان در مأموریت‌های حفظ صلح در امور نظامی، غیرنظامی و پلیس است (S/RES/1888, 2009).

تأکید بر مکانیسم‌های نظارت؛ قطعنامه ۱۸۸۹

این قطعنامه در جلسه شماره ۶۱۹۶ (۵ اکتبر ۲۰۰۹) به تصویب رسید. شورای امنیت در این قطعنامه پیش از گذشته به جایگاه سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای توجه داشته و بر استفاده از توانمندی زنان در فرآیند صلح‌سازی و میانجی‌گری تأکید کرد. همچنین شورا در خصوص

موانع حضور زنان برای مشارکت کامل آنان در پیشگیری و حل درگیری‌ها به شدت ابراز نگرانی کرد و دلایل و ریشه‌های آن را در خشونت و ارباب، عدم امنیت و فقدان حاکمیت قانون، تبعیض فرهنگی (ازجمله ظهور افکار افراطی یا متعصبانه در مورد زنان) و عوامل اقتصادی-اجتماعی (ازجمله دسترسی به آموزش) بیان نمود. بر این اساس گفته شده بود که شورای امنیت به آموزش و ارتقای تحصیلات و توانایی‌های زنان توجه داشته و بر آن تأکید می‌کند.

همچنین شورا در این قطعنامه خواستار بهبود سازوکارهای نظارت و گزارش از طریق ایجاد اقدامات جدید برای بهبود مشارکت زنان در تمامی مراحل فرآیندهای صلح، پیشگیری و توسعه شاخص‌های جهانی برای اجرای قطعنامه ۱۳۲۵ است (S/RES/1889, 2009).

فهرست نام‌گذاری و شرم؛ قطعنامه ۱۹۶۰

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۶۴۵۳ (۱۶ دسامبر ۲۰۱۰) به تصویب رسید. در این قطعنامه، شورا نگرانی شدید خود را در خصوص حل موضوع خشونت جنسی در شرایط درگیری مسلحانه، به‌ویژه علیه زنان و کودکان، اعلام کرد. این قطعنامه، شورا ابزارهای نهادی را برای مبارزه با مصونیت از مجازات و اطمینان از پاسخگویی مانند فهرست «نام‌گذاری و شرم» و ارجاع به کمیته‌های تحریم‌های سازمان ملل و دادگاه کیفری بین‌المللی تعریف می‌کند و مراحل خاصی را برای اطمینان از پیشگیری و محافظت در برابر خشونت جنسی در درگیری، ازجمله نظارت و ترتیب جمع‌آوری داده‌ها طراحی می‌کند.

از طرف دیگر، شورا از صلح‌بانان سازمان ملل و سایر مأموران سازمان خواست که همه اطلاعات در خصوص خشونت جنسی را با کمیته‌های تحریمی شورا به اشتراک بگذارند و از دبیرکل نیز درخواست کرد تا به تلاش‌های خود برای اجرای سیاست تحمل صفر در خصوص سوءاستفاده و استعمار جنسی توسط صلح‌بانان سازمان ملل متحد ادامه داده و پیشرفت اجرای قطعنامه را به‌طور مرتب گزارش دهد (S/RES/1960, 2010).

خشونت جنسی، جنایات علیه بشریت؛ قطعنامه ۲۱۰۶

این قطعنامه در جلسه شماره ۶۹۸۴ (۲۴ ژوئن ۲۰۱۳) به‌عنوان ششمین قطعنامه درباره زنان،

صلح و امنیت و چهارمین مربوط به خشونت جنسی در جریان درگیری‌ها به تصویب رسید و درواقع درصدد عملیاتی کردن تعهدات قبلی است. شورا در این سند از طرفین منازعات، تمامی نهادهای سازمان ملل و کشورهای عضو می‌خواهد تا اقدامات بیشتری را برای اجرایی کردن قطعنامه‌های پیشین و مبارزه با مصونیت از مجازات مرتکبین خشونت علیه زنان و دختران اعمال نمایند.

شورای امنیت به دولت‌ها توصیه می‌کند که مبارزه با خشونت جنسی در منازعات را در اولویت سازوکارهای خود قرار دهند و آن را جنایت علیه بشریت اعلام کنند، همچنین خواستار استقرار بیشتر مشاوران زن برای کمک به اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت در مورد زنان، صلح و امنیت بین‌الملل است و از دبیرکل می‌خواهد اطمینان حاصل کند که این متخصصان با آموزش مناسب و به‌موقع در مکان‌های مناسب مستقر می‌شوند. علاوه بر آن، شورا بر نقش و جایگاه مهم نهادهای جامعه مدنی از جمله کمیته‌های زنان در ارتقا و محافظت از زنان و دختران در برابر خشونت‌های جنسی در منازعات مسلحانه و حمایت از بازماندگان برای دسترسی به عدالت و برابری تأکید می‌کند (S/RES/2106, 2013).

جایگاه سازمان‌های بین‌المللی، جریان‌سازی جنسیتی؛ قطعنامه ۲۱۲۲

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۷۰۴۴ (۱۸ اکتبر ۲۰۱۳) به تصویب رسید. این قطعنامه اقدامات قوی‌تری را برای افزایش مشارکت زنان در تمام مراحل پیشگیری از درگیری، حل و بازیابی مشخص کرده، مسئولیت اجرای این اقدامات را بر عهده کشورهای عضو، سازمان‌های منطقه‌ای و سازمان ملل می‌گذارد و به جایگاه زنان در مرکز تمام مراحل جلوگیری و حل منازعات و ایجاد صلح تأکید و به شناسایی ضرورت عدالت جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران در جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی می‌پردازد. شورا همچنین سهم مهم جامعه مدنی و به‌ویژه سازمان‌ها و کمیته زنان در فرآیند ایجاد صلح را برجسته می‌کند و از این‌رو به نقش مشاوره و گفت‌وگوهای مداوم میان زنان و تصمیم‌گیرندگان در سطوح ملی و بین‌المللی توجه دارد.

شورا از حافظین صلح سازمان ملل متحد می‌خواهد تا نقض حقوق بشر، سوءاستفاده از زنان در

تهدیدات امنیتی و چالش‌های حفاظت از زنان و دختران را در طول منازعات برطرف سازند (S/RES/2122, 2013).

زنان و مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی؛ قطعنامه ۲۲۴۲

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۷۵۳۳ (۱۳ اکتبر ۲۰۱۵) به تصویب رسید. در این قطعنامه برای اولین بار به خطر افزایش افراط‌گرایی و آثار آن بر زنان اشاره می‌شود. شورای امنیت با اشاره به تغییر شرایط جهانی صلح و امنیت، از جمله افزایش افراط‌گرایی با ظرفیت تبدیل به تروریسم، افزایش تعداد پناهندگان و آوارگان داخلی، آثار تغییرات آب‌وهوا و بیماری‌های همه‌گیر، توجهات را به زنان، صلح و امنیت در تمام حوزه‌ها شامل تهدیدات صلح و امنیت بین‌المللی ناشی از اقدامات تروریستی جلب کرد.

شورا با اشاره به تأثیر متفاوت تروریسم و افراط‌گرایی بر حقوق بشر زنان و دختران از جمله در حوزه بهداشت، تحصیلات و مشارکت در جوامع و اینکه آنان اغلب مستقیماً توسط گروه‌های تروریستی هدف قرار می‌گیرند و با ابراز نگرانی عمیق از اقدامات خشونت جنسی و جنسیتی به‌عنوان بخشی از اهداف راهبردی و ایدئولوژیک گروه‌های تروریستی، از دولت‌ها می‌خواهد که برنامه‌های خود را درباره زنان، صلح و امنیت با اتخاذ سیاست ضد تروریسم و مقابله با سیاست‌های خشونت‌آمیز افراط‌گرایی تلفیق کنند (S/RES/2242, 2015).

بازماندگان درگیری؛ قطعنامه ۲۴۶۷

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۸۵۱۴ (۲۳ آوریل ۲۰۱۹) به تصویب رسید تا عدالت و پاسخگویی را تقویت کند و خواهان اتخاذ رویکرد معطوف به بازماندگان در پیشگیری و پاسخ به خشونت جنسی مرتبط با درگیری‌ها است. شورا خواستار آن است که طرفین درگیری‌ها در سراسر جهان فوراً به خشونت جنسی پایان دهند و با اعمال مقررات متناسب از وقوع آنها در آینده جلوگیری کنند. تمرکز این قطعنامه به بهبود سازوکارهایی برای ارزیابی انطباق طرفین درگیری با تعهدات خود برای محافظت در برابر خشونت جنسیتی است.

این قطعنامه برای اولین بار به بازماندگان خشونت جنسی توجه داشته و آنان را در مرکز

توجه شامل اطمینان از دسترسی به راه حل های قانونی در سطح ملی و حفاظت از معیشت افراد آسیب دیده قرار می دهد و از بازماندگان در تلاش برای سازش و غلبه بر آنچه تجربه کرده اند، حمایت می شود تا بتوانند به زندگی خود ادامه دهند. همچنین به برجسته سازی حقوق و نیازهای مادران و فرزندان آنان که در اثر تجاوز متولد شده اند؛ تأکید می کند (S/RES/2467, 2019).

ضرورت رویکردهای خاص زمینه؛ قطعنامه ۲۴۹۳

قطعنامه مذکور در جلسه شماره ۸۶۴۹ (۲۹ اکتبر ۲۰۱۹) تصویب شد. این قطعنامه هم برای اولین بار به ضرورت «رویکردهای خاص زمینه ای» از جمله شرایط خاص هر کشور برای مشارکت زنان در تمامی مذاکرات صلح مورد حمایت سازمان ملل اشاره می کند. قطعنامه ۲۴۹۳ به نقش بالقوه سازمان های منطقه ای اشاره داشته و آنها را تشویق می کند تا با تشکیل جلسات منطقه ای با دولت و جامعه مدنی برای اجرای برنامه «زنان، صلح و امنیت» به مناسبت بیستمین سال آن، شناسایی مراحل عملی و قابل ارزیابی اجرای کامل دستور کار زنان، صلح و امنیت و ارائه گزارش درباره این روند در جلسات سالیانه شورای امنیت مشارکت داشته باشند.

شورای امنیت همچنین خواستار آن شد که از ابتدا، ورود و مشارکت زنان در گفت وگوهای صلح و در هیئت های مذاکره کننده میسر شود تا راه برای اجرا و نظارت بر توافقات تسهیل گردد. همچنین کمیسیون تحکیم صلح سازمان ملل متحد را تشویق می کند تا همچنان از مشارکت سازمان های تحکیم صلح به رهبری زنان در برنامه ریزی و تلاش برای تثبیت در بازسازی و بهبود پس از درگیری ها حمایت کند (S/RES/2493, 2019).

ضرورت حضور زنان در عملیات حفظ صلح؛ قطعنامه ۲۵۳۸

قطعنامه مذکور در ۲۸ اوت ۲۰۲۰ به تصویب رسید و طی آن، شورا در صدد تشویق کشورهای عضو است تا راهبردها و تدابیری را برای افزایش شمار زنان نظامی در عملیات حفظ صلح اتخاذ کنند. همچنین بر همکاری بین کشورهای عضو، سازمان ملل و سازمان های منطقه ای و فرمانطقه ای در پیشبرد مشارکت و نقش بیشتر زنان در عملیات حفظ صلح تأکید می کند. شورا از کشورهای عضو، دبیرکل سازمان ملل و سازمان های منطقه ای می خواهد تا تلاش های خود را

برای ارتقای مشارکت کامل و مؤثر زنان نظامی و غیرنظامی در عملیات صلح، در همه سطوح و در همه مناصب از جمله سمت‌های ارشد رهبری، تحکیم بخشند.

تأکید ویژه قطعنامه، ابراز نگرانی در خصوص اتهامات مربوط به آزار و اذیت جنسی در عملیات حفظ صلح است و بر حمایت از سیاست تحمل صفر در زمینه انواع خشونت‌های جنسی تأکید می‌کند، همچنین درصدد تشویق کشورهای عضو و دبیرکل سازمان ملل متحد است تا مشارکت خود را در جهت حمایت از برنامه‌های آموزش هدفمند برای کارکنان و کارمندان زن تقویت کنند (S/RES/2538, 2020).

برنامه‌های ملی قطعنامه ۱۳۲۵

شورای امنیت در سال ۲۰۰۴ برای اولین بار به منظور افزایش آگاهی، تحقق مفاد قطعنامه ۱۳۲۵ و دستیابی به اهداف مزبور در سطح ملی یا جهانی خواستار طراحی و اجرای برنامه اقدام ملی کشورها شد. برنامه اقدام ملی به عنوان راهبرد اصلی برای تضمین دستاوردها در زمینه «زنان، صلح و امنیت» در جهت ارزیابی و نظارت بر اهداف سیاسی شناخته می‌شود. این برنامه سندی است که تنظیم و نظارت بر خط‌مشی یک کشور در جهت اجرای قطعنامه ۱۳۲۵ را بر عهده دارد؛ از این رو شورای امنیت خواستار این است که کشورهای عضو و سایر ذی‌نفعان برنامه‌های عملیاتی را با رهنمودهای واضح، راهبردها، اهداف قابل دستیابی و بازه‌های زمانی مشخص برای دولت ملی در قالب برنامه‌های اقدام ملی تهیه و اجرایی کنند (S/RES/1325, 2000).

برنامه ملی عراق

با سقوط حکومت صدام و تغییر نظام سیاسی، وقوع درگیری‌های داخلی و خارجی و بی‌ثباتی سیاسی و از سویی ناتوانی دولت در تأسیس نهادهای مردم‌سالار و فساد موجب گشت تا این کشور به سوی دولتی شکننده^۱ هدایت شود. هزاران زن به‌طور مستقیم توسط گروه‌های افراطی یا متعصبان مذهبی هدف قرار گرفتند و کشته و مجروح یا با آزار جسمی و روحی مواجه شدند. همچنین آدم‌ربایی و قاچاق زنان و دختران شدت گرفت (Malmborg, 2015: 35). زنان طی منازعات

در عمل به عنوان سلاح های جنگی به کار گرفته شدند و بی توجهی به نقش آنان در فرآیند صلح سازی موجب افزایش خشونت های جنسی علیه آنان و حل نشدن معضلات گردید، از این رو دولت عراق در گام اول به ایجاد نهادهای حمایتی مربوط به زنان پرداخت.

تأسیس نهادهای مدنی مربوط به زنان

نقطه عطف فعالیت های جدی و رسمی عراق در اجرای قطعنامه ۱۳۲۵ با تأسیس انجمن ها و مؤسسات زنان آغاز گردید و از آن پس فعالیت مؤسسات و انجمن های زنان در عراق افزایش یافت. از جمله فعالیت های جامعه مدنی، تأسیس «سازمان آزادی زنان در عراق»^۱ در سال ۲۰۰۳ با هدف بازسازی عراق با دموکراسی سکولار و حقوق بشر برای همگان است. این سازمان راهبرد ضد خشونت و توانمندسازی سیاسی را برای زنان در سراسر عراق اتخاذ کرده و به دفاع از زنانی که در جامعه به حاشیه رانده شده اند؛ از جمله زندانیان، بیوه ها، آوارگان و... پرداخته است (Madre, n.d.). «شبکه زنان عراق»^۲ سازمانی غیردولتی است که در سال ۲۰۰۳ با هدف هماهنگی سازمان های غیردولتی زنان برای ایجاد دموکراسی، اجرای قانون، حقوق بشر و تلاش برای از بین بردن انواع تبعیض ها علیه زنان در عراق تأسیس شد (Iraq Women Network, n.d.). مؤسسان این شبکه بر این اعتقادند که زنان نقش اساسی در دستیابی به صلح و امنیت در عراق دارند و باید از حقوق آنان حمایت شود (Women's International League for Peace and Freedom, 2019).

«انجمن زنان بغداد»^۳ در سال ۲۰۰۴ با هدف مبارزه با انواع خشونت علیه زنان و دختران و حصول اطمینان از حمایت قانونی، برابری، احترام و رعایت حقوق بشر برای آنان آغاز به کار کرد. مأموریت این انجمن ارائه کلیه پشتیبانی های لازم به بازماندگان خشونت، حمایت از اجرای قوانین، سیاست ها و برنامه های دولتی مناسب و همچنین تلاش برای افزایش مشارکت سیاسی زنان از طریق رهبری، دانش و ظرفیت سازی است و در تلاش برای دستیابی به حقوق برابر زنان و مردان است (Peace Insight, 2019).

1 - The Organization of Women's Freedom in Iraq (OWFI)

2 - Iraq Women Network

3 - Baghdad Women Association (BWA)

«سازمان توانمندسازی زنان»^۱ در ژوئن سال ۲۰۰۴ تأسیس شد و فعالیت خود را در اربیل عراق از طریق تقویت مشارکتهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زنان آغاز کرد. این سازمان با برگزاری سیمینارها، کنفرانسها و کارگاهها درصدد تبادل اطلاعات و تجارب بین جنبشهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی حقوق بشر با هدف دستیابی به برابری جنسیتی، مشارکت اقتصادی و سیاسی است (Devex, n.d.).

«موسسه رهبری زنان»^۲ توسط گروهی از فعالان زن در سال ۲۰۰۵ تأسیس شد. این موسسه با اتخاذ تدابیر و رویکردهای مناسب به یکی از صدهای اصلی جنبش زنان در عراق تبدیل شده و برای حمایت از حقوق زنان و افزایش آگاهی نسبت به موضوعات حساس مانند خشونت علیه زنان و قاچاق آنان، فعالیت می‌کند (Peace Insight, 2010).

«جامعه الفردوس عراق»^۳ برنامه‌ها و فعالیتها را با هدف کاهش خشونت و ایجاد صلح با توجه به زنان و وضعیت آنان در جامعه اتخاذ کرد و از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ بیش از پانزده پروژه انجام داده است. جامعه الفردوس برنامه‌هایی را با بزرگان قبایل و روحانیون برگزار کرده است تا خشونت علیه زنان ناشی از آداب و رسوم قبیله‌ای را کاهش دهد (Peace Insight, 2020).

علاوه بر فعالیت‌های گسترده انجمن‌ها و کمیته‌های زنان برای ارتقای برابری و حذف خشونت‌های جنسیتی در جهت نیل به مفاد قطعنامه ۱۳۲۵، دولت عراق در گام دوم، درصدد تصویب برنامه اقدام ملی برآمد. برنامه اقدام ملی را دولت فدرال عراق و دولت اقلیم کردستان با همکاری وزارت امور زنان، وزارت کشور و وزارت دفاع در بغداد و وزارت کشور و شورای عالی زنان در کردستان همراه با طرح برنامه اقدام ملی ۱۳۲۵ عراق پایه‌ریزی کردند و در فوریه سال ۲۰۱۴ به تصویب رسید. این طرح متشکل از سازمان‌ها و شبکه‌های حقوق زنان در سراسر عراق و کردستان است. منحصربه‌فرد بودن برنامه اقدام ملی عراق در معرفی و تحلیل گسترده‌ای است که از وضعیت زنان در جامعه عراق ارائه می‌دهد و همچنین تأیید و توجه به روش‌های مشخص در عرصه‌های حقوقی، سیاسی و اقتصادی که در آن زنان مورد تبعیض قرار می‌گیرند یا به حاشیه رانده می‌شوند (National Action Plan, 2014).

1 - Women Empowerment Organization (WEO)

2 - Women Leadership Institute (WLI)

3 - Iraq AL-Firdaws Society (IAFS)

برنامه اقدام ملی عراق با الهام از قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت، دارای شش رکن مشارکت، حمایت و پیشگیری، ارتقاء، توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی، قانون گذاری و اجرای قانون و تأمین منابع، نظارت و ارزیابی است که هر یک از ارکان مذکور از اهداف عینی و استراتژیک با اقدامات خاص، نتایج و شاخص های مورد انتظار و همچنین بازیگران مسئول برخوردار است. در ادامه هر یک از ارکان برنامه بررسی می شود.

رکن یک؛ مشارکت: هدف کلی این رکن، افزایش تأثیر زنان و رویکرد مناسب در مذاکره، صلح و تصمیم گیری سیاسی است. همچنین در کنار هدف کلی، دو هدف راهبردی همسو با آن عبارت اند از:

- ایجاد سازوکار برای اطمینان از مشارکت مؤثر و متناسب زنان در موقعیت های تصمیم گیری (قانون گذاری، اجرایی، قضایی) در سطح محلی و ملی.

- تضمین مشارکت پایدار مؤثر و متناسب زنان در همه کمیته های سازش و مذاکرات صلح.

رکن دو؛ حفاظت و پیشگیری: هدف کلی این رکن، بهبود شرایط زندگی زنان و اطمینان از دسترسی زنان به حقوق خود و خدمات مناسب است و در کنار هدف اصلی که رکن حفاظت و پیشگیری دنبال می کند؛ دو هدف راهبردی نیز هم راستا با هدف کلی این رکن پیش می روند:

- ادغام حقوق زنان در سیستم عدالت و امنیت برای رسیدگی و کاهش خشونت علیه زنان و پایان دادن به مصونیت از مجازات مجرمان.

- حمایت از زنان در برابر خشونت جنسیتی و تأمین نیازهای قربانیان و بازماندگان خشونت برای توان بخشی و ادغام مجدد آنان در جامعه در طول دوره انتقالی پس از درگیری ها و بعد از آن.

رکن سوم؛ ارتقاء: تمرکز بر قطعنامه ۱۳۲۵ در سطح ملی به عنوان هدف اصلی رکن سوم بیان شده و درصدد ارتقای جایگاه زنان بر اساس فرآیند ذکر شده است. برای دستیابی به اهداف مذکور دو هدف راهبردی نیز برای نیل به مقاصد بیان شده است که عبارت اند از:

- ادغام جنسیتی و جریان سازی جنسیتی در تمامی سیاست ها و فرآیندهای مربوط به پیشگیری

از درگیری، حل درگیری و ایجاد صلح در عراق.

- افزایش آگاهی، توانمندسازی و تقویت ظرفیت های آنان از طریق رویکرد مبتنی بر حقوق.

رکن چهارم؛ توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی: هدف کلی آن است که زنان در عراق

از شرایط اقتصادی بهتری برخوردار شوند و استقلال به دست آورند. همچنین رکن موردنظر یک هدف راهبردی دارد که عبارت است از:

-اطمینان از دسترسی برابر زنان و مردان به منابع و فرصت‌ها در طول دوره انتقال.

رکن پنجم؛ قانون‌گذاری و اجرای قانون: هدف کلی رکن قانون‌گذاری و اجرای قانون، هماهنگی قوانین ملی با استانداردها و سازوکارهای بین‌المللی حقوق زنان ازجمله قطعنامه ۱۳۲۵ و در نتیجه لغو موادی است که حقوق زنان را نقض می‌کنند و ترویج قوانینی که از زنان حمایت و پشتیبانی می‌کنند. همچنین رکن مذکور دو هدف راهبردی را هم‌راستا با هدف کلی پیش می‌برد که عبارت‌اند از:

-تصویب قوانینی که به‌تمامی حقوق اساسی زنان و مردان احترام بگذارد و ارمغان عدالت برای زنان و مردان.

-پایان دادن به مصونیت از مجازات مجرمان و ارتقا قوانین.

رکن ششم؛ بسیج منابع، نظارت و ارزیابی: هدف کلی رکن بسیج منابع، نظارت و ارزیابی و اجرای برنامه اقدام ملی ۱۳۲۵ است که به‌واسطه اجرای آن پشتیبانی همه بازیگران را در پی دارد و بر کمک‌های طرح برنامه اقدام ملی ۱۳۲۵ به‌طور مؤثر نظارت می‌شود. همچنین این رکن دو هدف راهبردی را دنبال می‌کند که عبارت‌اند از:

-امکان گزارش‌دهی شفاف و تخصیص بودجه در سطح ملی و بین‌المللی.

-امکان دستیابی به بودجه متناسب برای اجرایی شدن برنامه اقدام ملی (National Action Plan, 2014).

در عراق، در بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۴ موضوع «زنان، صلح و امنیت» در دستورکار دولت و به بحثی مهم در سطوح بالای دولتی تبدیل شد و دولت عراق درصدد برنامه‌ریزی‌ها و اتخاذ تدابیر و هنجارهای مؤثر برای پیشبرد اهداف مشخص در ارکان برنامه اقدام ملی خود برآمد. علاوه بر این، دولت تدابیر و سازوکارهای مناسبی را برای جامه عمل پوشاندن به اهداف ذکرشده در رکن «مشارکت» ازجمله مشارکت مؤثر زنان در مناصب قانون‌گذاری، اجرایی و قضایی اتخاذ کرده است. بنابراین می‌توان شاهد افزایش حضور کم اما قابل توجه زنان در مناصب دولتی به‌ویژه در وزارت‌خانه‌های کشور و دفاع عراق و اربیل و حضور پررنگ آنان در قوه قضاییه بود.

دولت عراق براساس مفاد مندرج در رکن سوم برنامه اقدام ملی؛ یعنی قانون‌گذاری و اجرای قانون، سازوکارهایی را اتخاذ نموده است به این نحو که گروهی از افراد در هر وزارت‌خانه قرار دارند و بر اساس مفاد مندرج در قطعنامه ۱۳۲۵ نقایص را شناسایی و اصلاحات لازم را در زمینه آموزش، بهداشت، اقتصاد و... در جهت ارتقای جایگاه زنان شناسایی می‌کنند. برای جامه عمل پوشاندن به رکن چهارم برنامه اقدام ملی عراق (توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی) جامعه مدنی اعتماد دولت را جلب کرده و به بخشی از ساختارهای توسعه، اجرا و نظارت تبدیل شده است. اما آنچه در این رکن مشهود است حضور زنان و همچنین مردان در دسترسی به منابع و فرصت‌ها در طول دوره انتقالی است. در حقیقت زنان و مردان هر دو به کانالی مهم در دسترسی جامعه مدنی و دولت تبدیل شده‌اند (Gienger, 2020).

نتیجه‌گیری

بیست سال پس از تصویب قطعنامه ۱۳۲۵ در شورای امنیت و صدور ده قطعنامه پس از آن، هنوز تا رسیدن به اهداف تعیین‌شده در این اسناد فاصله زیادی وجود دارد. پیشرفت در سطح بین‌المللی و در کشور مورد بحث؛ یعنی عراق، با سلسله بحرآنهایی که زنان قربانی نظام‌مند آن هستند، تضعیف یا بسیار کند شده است. بازگشت به عقب، تهدید ثابت در هر درگیری یا بحران، ازجمله پاندمی ویروس کووید ۱۹، است. یکی از درس‌های قابل توجه ویروس کرونا آن است که جوامع تحت رهبری و مشارکت زنان با احساس شفافیت و پاسخگویی برای کاهش بلایا موفق‌تر بوده‌اند. زنان اغلب بازیگران اصلی در منازعات مسلحانه و در پاسخگویی به بحران‌ها هستند، اما هنوز به‌اندازه کافی در تمام مراحل صلح و پس از بحران حضور ندارند. مقاله حاضر تلاش داشت که نشان دهد پیشرفت‌هایی به‌ویژه در عراق صورت گرفته است، اما واقعیت آن است که زنان هنوز جایگاه شایسته را ندارند. برنامه‌ها و اقدامات متفاوت نشان می‌دهند زمینه پرورش وجود دارد و باید از آن به درستی استفاده و با عزم سیاسی پشتیبانی شود. درعین‌حال، اقدام قاطعانه علیه خشونت جنسی و جنسیتی، یک انتخاب نیست بلکه یک الزام است. فراهم آوردن مهارت‌ها، منابع و بودجه برای زنان به‌ویژه در مناطق شکننده و محل درگیری، به احتمال زیاد به جلوگیری از فجایع بعدی و تسریع بهبودی و بازسازی بهتر کمک می‌کند.

نکته نهایی آنکه اجرای قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت به تلاش جمعی نیاز دارد. به همین دلیل برنامه‌های اقدام ملی بسیار مهم هستند. در عراق، ادغام مسائل جنسیتی در برنامه‌های صلح و توسعه با مشارکت کامل، برابر و معنادار زنان مؤثر خواهد بود تا بتواند از زنان در منازعات و موقعیت‌های پس از آنها به صورت هدفمند حمایت کند. در کنار نهادهای دولتی، تقویت همکاری با سازمان‌های جامعه مدنی، بخش خصوصی، دانشگاه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی به تصویب و اجرای استانداردهای عدالت جنسیتی، صلح و توسعه یاری می‌رساند و با نظارت مؤثر بر اجرای برنامه ملی، نیل به اهداف اعلامی، توانمندسازی زنان و افزایش تاب‌آوری آنان میسر خواهد شد.

فهرست منابع:

1. Caparini, M. (October 31, 2019), Gender training for police peacekeepers: Approaching two decades of United Nations Security Council Resolution 1325, Available at: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2019/gender-training-police-peacekeepers-approaching-two-decades-united-nations-security-council>.
2. Devex. (n.d.), Women Empowerment Organization (WEO), Available at: <https://www.devex.com/organizations/women-empowerment-organization-weo-61278>.
3. Economic and Social Commission for Western Asia. (2011), "Gender Mainstreaming in the Politics, Programs and Activates of Ministries of Labour and Social Affairs in ESCWA Member Countries", United Nations: 1-19.
4. European Standard on Gender Mainstreaming in the ESF. (December 4, 2014), What is gender mainstreaming?, Available at: <http://standard.gendercop.com/about-the-standard/what-is-gender-mainstreaming/index.html>.
5. Gienger, V. (October 31, 2020), UN Resolution on Women, Peace, and Security Stumbles in Iraq When It's Needed Most, Available at: <https://www.justsecurity.org/73191/un-resolution-on-women-peace-and-security-stumbles-in-iraq-when-its-needed-most>.
6. Iraq Women Network. (n.d.), Available at: <https://iraqiwomenet.wordpress.com/about>.
7. Madre. (n.d.), A National Women's Organization Dedicated to Rebuilding Iraq, Available at: <https://www.madre.org/partners/organization-womens-freedom-iraq>.
8. Malmborg, L. (2015), "Women or victims? An analysis of National Action Plans in response to United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security", University of Gothenburg: 2-66.
9. National Action Plan. (2014), National Action Plan for Implementation of the United Nation Security Council Resolution 1325 Women, Peace and Security 2014-2018, Available at: https://www.peacewomen.org/sites/default/files/final_draft_Iraq-_nap_1325_eng.pdf.
10. Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women. (2002), Gender mainstreaming an overview", United Nations: 1-29."
11. Peace Insight. (December, 2010), Women Leadership Institute (WLI), Available at: <https://www.peaceinsight.org/conflicts/iraq/peacebuilding-organisations/wli/>.
12. Peace Insight. (November, 2019), Bahgdad Women Association (BWA), Available at: <https://www.peaceinsight.org/conflicts/iraq/peacebuilding-organisations/bwa>.
13. <https://www.peaceinsight.org/conflicts/iraq/peacebuilding-organisations/bwa>.
14. Peace Insight. (January, 2020), Iraqi Al-firdaws Society, Available at: <https://www.peaceinsight.org/conflicts/iraq/peacebuilding-organisations/iraqi-al-firdaws-society/>.
15. Peace Women. (n.d), The Resolutions, Available at: <https://www.peacewomen.org/why-WPS/solutions/resolutions>.
16. Subramanian-Montgomery, A., Fedynsky, A., & Bandiaky-Badji, S. (October 1, 2020), 20 Years After Resolution 1325: Why are women still excluded from peace processes?, Available at: <https://www.partnersglobal.org/newsroom/20-years-after-resolution-1325-why-are-women-still-excluded-from-peace-processes>.

17. Women's International League for Peace and Freedom. (November 1, 2019), How a Collective of Iraqi Women Is Bringing the Country Closer to Peace, Available at: <https://www.wilpf.org/how-a-collective-of-iraqi-women-is-bringing-the-country-closer-to-peace/>.
18. UN.SC. (2000), S/PV.4208, Available at: <https://undocs.org/en/S/PV.4208>.
19. UN. SC. (2000), S/RES/1325, Available at: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).
20. UN.SC. (2008), S/RES/1820, Available at: [https://undocs.org/en/S/RES/1820\(2008\)](https://undocs.org/en/S/RES/1820(2008)).
21. UN.SC. (2009), S/RES/1888, Available at: [https://undocs.org/S/RES/1888\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1888(2009)).
22. UN.SC. (2009), S/RES/1889, Available at: [https://undocs.org/en/S/RES/1889\(2009\)](https://undocs.org/en/S/RES/1889(2009)).
23. UN.SC. (2010), S/RES/1960, Available at: [https://undocs.org/S/RES/1960\(2010\)](https://undocs.org/S/RES/1960(2010)).
24. UN.SC. (2013), S/RES/2106, Available at: [https://undocs.org/S/RES/2106\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2106(2013)).
25. UN.SC. (2013), S/RES/2122, Available at: [https://undocs.org/S/RES/2122\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2122(2013)).
26. UN.SC. (2015), S/RES/2242, Available at: [https://undocs.org/S/RES/2242\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2242(2015)).
27. UN.SC. (2019), S/RES/2467, Available at: [https://undocs.org/S/RES/2467\(2019\)](https://undocs.org/S/RES/2467(2019)).
28. UN.SC. (2019), S/RES/2493, Available at: [https://undocs.org/S/RES/2493\(2019\)](https://undocs.org/S/RES/2493(2019)).
29. UN.SC. (2020), S/RES/2538, Available at: [https://undocs.org/en/S/RES/2538\(2020\)](https://undocs.org/en/S/RES/2538(2020)).